

Caraktär	Nummer	Marskaps Namn, födelse-ort och led av första General Marskaps med hvarsi Nummer skilde för-än drungar.	År	År	År	År
Artillerist	15	Thorbjörn Christensson Född i Gathoborg		1		15
Constapel	16	Sven Magn: Björkman Född i Efsborgs län		1		15

Militära källor vid Landsarkivet i Göteborg – varför och vilka?

Handlingar rörande forna tiders krigsmakt är någonting man av naturliga skäl framförallt förväntar sig att finna hos Krigsarkivet i Stockholm. Men faktum är att flertalet sådana handlingar också finns bevarade hos de olika landsarkiven. Exempel på arkivbildare är bl a länsstyrelserna, kronofogdarna och häradsskrivarna. Militära källor förekommer också i städernas styrelser arkiv. Många känner dock inte till detta, vilket är synd, då materialet kan ge ytterligare kunskap. Syftet med denna översiktliga sammanställning är sålunda att belysa de militära källor som finns vid Landsarkivet i Göteborg (GLA). På så sätt kan man öka tillgängligheten för ett material som är av stort intresse för universitetsforskare, liksom släkt- och hembygdsforskare.

Man kan undra varför militära handlingar ingår i ovanstående arkivbildares arkiv. Anledningen till detta kan i stort knytas till den roll som länsstyrelsen och städernas styrelse förr hade för den lokala krigsmaktens försörjning. Länsstyrelsen hade bl a särskilt ansvar för indelningsverkets genomförande under slutet av 1600-talet, (det vill säga att bönderna själva slapp utskrivning mot att de bekostade en soldats utrustning och hans fredstida försörjning genom ett soldattorp). Man ansvarade också för att denna organisation upprätthölls. Att så skedde kontrollerades av kronofogdarna och kronolänsmännen. Kronofogdarna hade också till uppgift att fördela underhållet till de regementen som marscherade genom landskapet, s k durchmarscher. Landshövdingen var särskilt ålagd att förrätta rekryterings- och monteringsmöten (anskaffning av hästar) vid de indelta förbanden, samt att vid generalmönstringarna bevaka rote- och rusthållarnas rätt gentemot oberättigade militära krav. Fram till 1885 var det också landshövdingens och landssekreterarens uppgift att förrätta beväring-

Allmänna Befordringar	Ålder	Stämning år	Längd		Öfver öfver	Beskrifning	Märksätt	Bemärkligheter	Särskilda Märksätt	Närvarande General-Mönstringar Antikningar
			år	mån						
13 $\frac{3}{12}$	40 $\frac{1}{2}$	13 $\frac{3}{12}$	5	10 $\frac{1}{4}$	öfver	Lathusk		Spök på Spök	Commed	Rijer Nable
10 $\frac{1}{12}$	29 $\frac{6}{12}$	10 $\frac{1}{12}$	5	9 $\frac{3}{4}$	öfver	Lito		Präster		

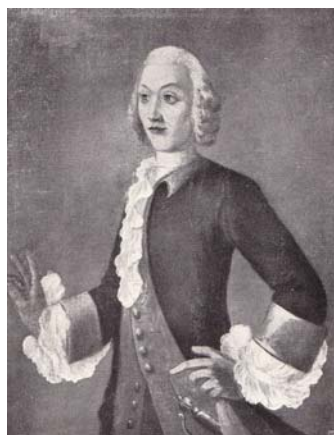
Del ur generalmönsterrulla för Göta artilleriregemente år 1830. GLA.

mönstringar. (Beväringsinrättningen var en äldre föregångare till värnpliktssystemet). Länsstyrelsen förvaltade dessutom de värvade förbandens löner och underhåll. Städernas styrelser, i sin tur, var ålagda att betala ut löner till de stadsbåtsmän som tjänstgjorde i flottan. I Göteborg fanns också stadssoldater och en av Borgerskapet uppsatt militärkår, vilka också skulle avlönas. Därav förekommer militära handlingar i ovanstående arkivbildares arkiv.

För att närmare behandla de specifika handlingar som finns, så ingår de flesta av naturliga skäl i länsstyrelsernas arkiv; detta med anledning av deras ansvar för indelningsverket. Materialet utgörs framförallt av olika typer av rullor som behandlar regementenas manskapsnumerärer och soldaternas personliga egenskaper. Landshövdingen hade vid rekryteringsmötena rätt att kassera de rekryter som inte uppnådde de fastställda kraven, vad gäller längd och ålder, m m. Därav upprättades *rekryteringsrullor*. Krigsmakten kontrollerade i sin tur att regementena var fulltaliga vid de sk generalmönstringarna. Dessa avhölls vart tredje år vid de indelta förbanden. I samband med detta upprättades *generalmönsterrullor*, i fyra exemplar, varav ett i regel tillsändes länsstyrelsens arkiv. Mellan de stora generalmönstringarna avhölls också besiktnings- och kassationsmönstringar, då uttjänta soldater kunde få avsked i förtid. Med anledning av detta upprättades *besiktnings- och kassationsmönsterrullor*. Men helt avförda ur handlingarna blev soldaterna dock ej innan generalmönstringarna. Det avhölls också brödmönstringar då *brödmönsterrullor* upprättades. Dessa syftade till att kontrollera att manskapets numerär stämde med de uppgifter som lämnats. Manskapets avlöning framgår enligt *namn- och avlöningsrullor*. Därutöver förekommer också *förteckningar över vakanta rotar, defekt- och rekryteringsrullor, roteringsrullor samt rullor över vargeringsmanskap*. Vargeringen utgjorde en manskapsreserv som sattes upp av flera rotar tillsammans. Även för detta manskap finns upprättade rullor.

Löjtnant Gustaf Wilhelm von Wagners "tro- och huldhets-ed", som han svor vid inträdet vid Svenska livregementet (äldre garnisonsregementet i Göteborg) år 1704. GLA.

Löjtnant Axel Magnus Planting-Gyllenbåga svär "tro- och huldhetseden" vid Hessensteins regemente (yngre garnisonsregementet i Göteborg). Målning i privat ägo.

Under 1800-talet gjordes vissa försök att inrätta allmän värnplikt, först genom lantvärnet 1808–1810, sedan genom beväringen 1812, och slutligen genom 1885 års värnpliktslag med inrättandet av landstormen. Även för detta ändamål upprättades rullor. *Rullorna över lantvärnet* är ofta ganska utförliga med uppgifter om namn, hemvist, ålder, födelseort, m m. Beväringen framgår enligt *namnlistor* och *beväringssrullor*, samt enligt *namnlistor över alla godkända beväringsskyldiga*. I dessa kan man bl a finna uppgifter om de värnpliktigas längd, yrken och näringsfång. Under perioden 1810–1812 förekom också utlottat förstärkningsmanskaper och även för dessa finns upprättade förteckningar och rullor. Allmän värnplikt infördes 1901.

Ovanstående källor avser i stort personer vid krigsmaktens förband. Därutöver finns också ett flertal handlingar som behandlar indelningsverkets organisation, med rotar- och rusthåll. I dessa längder finns uppgifter om enskilda hemman och lägenheter, samt deras hemmanstal och taxering, m m. Detta framgår enligt *roterings- och rusthållslängder*, samt *längder över indelningsverket*.

Vid sidan om den indelta krigsmaktens fanns också en värvad del. Manskaper vid dessa förband avlönades utifrån antalet tjänstedagar och fick annars försörja sig bäst det gick på den lokala arbetsmarknaden. De värvade förbanden i västra Sverige låg förlagda till Göteborgs stad med Nya Älvsborgs fästning, samt fästningarna i Varberg, Bohus och Karlsten. På 1800-talet utgick även kommanderingar till Karlsborgs fästning. Källor som belyser dessa förband utgörs bl a av ett fåtal *generalmonsterrullor*, *besiktnings- och monsterrullor* samt *namn- och avlöningsrullor*. Att materialet är så begränsat har sin förklaring i att de värvade förbanden rekryterades på ett annat sätt än de indelta, utan direkt medverkan av landshövdingen. De finns dock betydligt bättre dokumenterade i länsstyrelsen för Göteborgs och Bohusläns landsboksverifikationer. Där finns bevarade *taxeringslängder* samt *namn- och avlöningsrullor*. De värvades löner utbetalades nämligen av länsstyrelsens landskontor. De värvade officerarnas "tro- och huldhetseder", som de gav när de tillträdde sin tjänst, finns också delvis bevarade för perioden 1688–1772.

Ytterligare en intressant källa till de värvade garnisonsförbanden utgörs av garnisons- och slotts församlingarnas kyrkböcker. Sådana församlingar fanns i Göteborg samt på fästningarna Nya Älvsborg, Karlsten och Karlsborg. I husförhörlängderna framgår bl a de militärer som tillhörde församlingarna och i Göteborg upprättades under 1800-talet också särskilda personalförteckningar över artilleristerna vid Göta artilleriregemente. I samma stad fanns också särskilda församlingar för flottans personal – först Amiralitetsförsamlingen, sedermera avlöst av den på Nya Varvet.

Utöver ovanstående så finns det också vid Landsarkivet i Göteborg ett flertal olika handlingar som är av militär art. I korrespondensen till och från landshövdingarna berörs krigsmakten på många sätt, i synnerhet under de perioder Sverige var i krig. Detta bör också gälla

städernas styrelsens korrespondens. Det finns också ett flertal brev bevarade som skickats från militära chefer och officerare till landshövdingen i Göteborgs och Bohuslän. Bland dessa förekommer bl a efterlysningar av i huvudsak värvat manskap som rymt från sina regementen. De är oftast mycket detaljrika och beskriver desertörernas utseende och klädsel. En lite ovanligare källa är ett flertal handlingar som på ett mycket detaljerat sätt beskriver Göteborgs eskaderns expedition till Archangelsk år 1701. Expeditionen var avsedd som en överraskande räd mot ryska vita havsflottan men attacken misslyckades.

De handlingar som rör stadsbåtsmän, stadssoldater och Borgerskapets militärkår i Göteborg utgörs i huvudsak av namn- och avlöningsrullor. Dessa upprättades för städernas drätselkammare, som var det verkställande och förvaltande organet för finanserna. Rullorna över stadsvakten i Göteborg är ofta väldigt detaljrika och enligt dessa framgår bl a var soldaterna stod posterade, t ex vid stadens nycklar, vid rådhuset, e t c.

1765. *Esth. George Rådhus d. 10 Aug. 1793.*

Rulla

L a de Besoner av Stads Soldater, som innevarande Månad gjort Tjenst vid Staden, hvilken innehåller 21 dagar 2/3 om dagen för hvarje Soldat

	Pr. R.	S. R.
Stads Natismästaren Paul N. Cronstuck	4.	0
Stads Skerpersten Johan N. Mathiansen	2.	37. 1/2
Stads Rättaren Lars Månster		16 0
Kungskytt. No 22. Dahlström.		
<i>Namn med Roster under.</i>		
2. Öfvering	} Dag Roster	} Högadde Herr Sommerskadel
14. Nyström		
14. Sjöberg	} Natl Roster	} för Stads Nycklar
20. Kungberg		
16. Jön	} Dag Roster	} Rådhusen
29. Jön		
5. Hagelberg	} Natl Roster	} Gamla Wagen
15. Öfverberg		
14. Sjöberg	} Nya Wagen	} Rådhusen
20. Jön		
27. Jön	} Dorren	} Dorren
31. Kullman		
14. Hammelblad	} Rådhusen	} Rådhusen
21. Nyström		
23. Kungberg	} Dorren	} Dorren
39. Jön		
0. Nyström	} Dorren	} Dorren
24. Sjöberg		
10. Nyström	} Dorren	} Dorren
41. Nyström		
42. Kungberg	<i>Correspondent waktare</i>	
<i>Summa</i>		28. 20
<i>Summa</i>		2. 24
<i>Summa</i>		30. 40

Stads Rådhus d. 21 Augusti 1792 - 1793

Del ur namn- och avlöningsrulla för stadsvakten i Göteborg år 1793. GLA.

Det bör också uppmärksammas att flertalet av de handlingar som finns tillgängliga vid Krigsarkivet är mikrofilmade, och även dessa finns att tillgå vid Landsarkivet i Göteborg. De står utställda i forskarsalen, lätta att ta del av. Genom att komplettera krigsarkivets material med det som finns vid landsarkivet, kan man sålunda nå längre med forskningen. De militära källorna vid GLA framgår också, på ett mer det-

aljerat sätt, i sammanställningen *Militära rullor och förteckningar vid Göteborgs landsarkiv*. Denna finns att tillgå vid forskarexpeditionen.

Flertalet av de militära förband som finns dokumenterade vid Landsarkivet i Göteborg, samt i vilka områden dessa sattes upp, framgår enligt nedan. Handlingarna rör i huvudsak tidsperioden 1680–1901.

Militära förband i västra Sverige

Armén, indelta förband

Adelsfanan
Bohusläns regemente
Livregementet till häst
Livregementets husarer
Riksänkedrottningens livregemente till häst
Skaraborgs regemente
Upplands tremänningsregemente till häst
Västgöta regemente
Västgöta tre- och fyrmänningsregemente till häst
Västgöta tremänningsregemente till fot
Västgöta-Dals regemente
Älvsborgs regemente

Flottan, indelta förband

Första Bohusläns båtsmanskompani
Andra Bohusläns båtsmanskompani
Västergötlands båtsmanskompani
Städernas båtsmanshåll
Eskadern i Göteborg (även värvat manskap)

Garnisonsförband, värvade

Artilleriet
Borgerskapets militärkår (uppsatt av borgerskapet)
Yngre garnisonsregementet
Äldre garnisonsregementet
Fortifikationen
Husarerna
Stadsvakten (indelt manskap)
Tillfälligt kommenderade förband

Övrigt

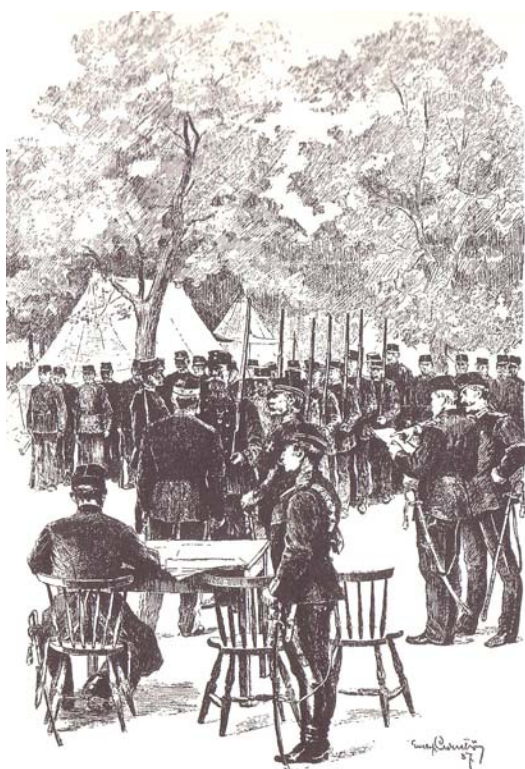
Beväringen
Frikårer (bl a Skaraborgs läns frikår 1788)
Förstärkningsmanskap
Lantvärnet
Skarpskytteföreningar

De indelta förbandens rote- och rusthållsområden

Enligt *Militära rullor och förteckningar i Göteborgs Landsarkiv*. Sammanställd 1962. Västgöta tremänningsregemente till fot har utelämnats. Källa: C. Grill, *Statistiskt sammandrag af svenska indelningsverket*. Band I-II.

Härad	Bohusläns båtsmanskomp.		Bohusläns regemente	Livregementets husarer	Livregementet t. häst	Skaraborgs regemente	Uppländs tremänn. regemente till häst	Västergötlands båtsmanskompani	Västgöta regemente	Västgöta tremänningsregemente till häst	Västgöta-Dals regemente	Älvsborgs regemente	Riksänkedrottningens livregemente till häst
	1:a	2:a											
Ale													
Askim		+											
Barne						+							
Bjärke											+		
Bollebygd												+	
Bullaren	+		+										
Flundre								+					
Frökind						+							
Gudhem						+							
Gäsene												+	
Inland Fräkne		+	+										+
Inland Nordre		+	+										+
Inland Södre		+	+										+
Inland Torpe		+	+							+			+
Kind										+		+	
Kinne						+				+			
Kinnefjärding										+			
Kulling										+			
Kville	+		+							+			
Kåkind						+				+			
Kålland										+			
Lane	+		+							+			+
Laske						+				+			
Mark										+			
Nordal										+			
Orust	+									+			+
Redväg										+			+
Skåning						+				+			
Sotenäs	+		+							+			
Stångenäs	+		+										+
Sundal											+		
Sävedal										+			+
Sörbygden	+		+										+
Tanum	+		+										
Tjörn	+												

Härad	Bohusläns båsmanskomp.		Bohusläns regemente	Livregementets husarer	Livregementet t. häst	Skaraborgs regemente	Upplands tremänn. regemente till häst	Västergötlands båtsmanskompani	Västgöta regemente	Västgöta tremänningsregemente till häst	Västgöta-Dals regemente	Älvsborgs regemente	Riksknedrottningslivregemente till häst
	1:a	2:a											
Tunge	+		+										
Tössbo													
Vadsbo				+	+								
Valbo													
Valle						+	+						
Vartofta						+	+						
Vedbo												+	
Veden													
Vette	+												
Vilske													
Viste													
Väne													
Västra Hising		+											
Vättle								+					
Ås													
Åse													
Östra Hising		+											

Generalmönstring pågår. Gustaf Cederström.

Litteratur

Båtsmän, ryttare & soldater. Släktforskaren och de militär källorna (1998) Sveriges släktforskares förbund. Stockholm.

Grill, C, *Statistiskt sammandrag af svenska indelningsverket*. Band I-II. Faksimilutgåva 1988. Utgiven av Landsarkivet i Göteborg och Sveriges släktforskareförbund. Göteborg.

Holmberg, Björn (1993) *Arméns förband, skolor och staber. En uppslagsbok*. Svenskt militärhistoriskt bibliotek. Stockholm.

Janzon, Bode (1981) *Förvaltningshistorisk guide till Stadsarkivet*. Upprättad av Landsarkivet i Göteborg.

Ljungberg, Valdemar (1924) *Göteborgs befästningar och garnison*. Göteborgs jubileumspublikationer.

Sörndal, Olof (1937) *Den svenska länsstyrelsens uppkomst, organisation och allmänna maktställning*. Akademiska avhandling vid Lunds universitet.

Er som önskar ta del av de handlingar som förekommer i denna sammanställning kan vända sig till:

Landsarkivet i Göteborg

Öppettider

September - Maj

Måndag – Onsdag	8.30 – 21.00
Torsdag – Fredag	8.30 – 16.00
Lördag	9.00 – 16.00

Juni – Augusti

Måndag – Fredag	8.30 – 16.00
Lördag	stängt

Besöksadress: Geijersgatan 1, Göteborg

Postadress: Box 190 35, SE-400 12 Göteborg

Telefon: 031-778 68 00, Fax: 031-778 68 25

E-post: landsarkivet@landsarkivet-goteborg.ra.se

Hemsida: www.ra.se/gla

Postgiro: 950626-2, **Org. nr:** 202100-1074
